Hierna volgend artikel is afkomstig uit:

Doelstelling van 'De Levende Natuur'
Het informeren over ontwikkelingen in onderzoek, beheer en beleid op het gebied van natuurbehoud en natuurbeheer, die van belang zijn voor Nederland en België. De artikelen zijn vooral gebaseerd op eigen ecologisch onderzoek, ervaring of waarneming van de auteurs.

De Levende Natuur verschijnt 6x per jaar, waaronder tenminste één themanummer.

U kunt zich abonneren via onze website:

www.delevendenatuur.nl/lezersservice.php

of deze bon opsturen naar:

Abonnementenadministratie
De Levende Natuur
Antwoordnummer 7086
3700 TB Zeist

Tel. 085 0407400
klantenservice@virtumedia.nl

vakblad voor natuurbehoud en -beheer, sinds 1896

De Levende Natuur

JA ik wil graag een abonnement op *De Levende Natuur*

naam: _____

adres: _____

postcode: _____

woonplaats: _____

telefoon: _____

e-mail: _____

Ik machtig *De Levende Natuur* om het abonnementsgeld af te schrijven van rekening:

bank/giro: _____

naam: _____

plaats: _____

datum: _____ handtekening:

Graag aankruisen:

- ☐ **proefabonnement** – € 13,- (drie nummers)
- ☐ **particulier** – € 38,- (NL + B) – overige landen € 45,-
- ☐ **instelling/bedrijf** – € 60,-
- ☐ **student/promovendus** – € 13,50*

** (max. vier jaar; graag kopie college- of PhD kaart bijvoegen)*
Na vier jaar gaat dit abonnement automatisch over in een regulier abonnement.

De prijsontwikkeling kan het stichtingsbestuur dwingen de tarieven aan te passen. Tevens bent u gerechtigd om uw bank opdracht te geven het bedrag binnen 30 dagen terug te boeken.

‘Natuurbeheer is te veel gericht op de status quo’

Buitengewoon hoogleraar Liesbeth Bakker wil rewilding een steviger wetenschappelijke basis geven. Gaat de biodiversiteit vooruit door grote grazers? Hoe maken we het Markermeer natuurlijker? Soortbescherming blijft óók nodig, vindt zij. ‘Het biodiversiteitsprobleem is groot genoeg voor ons allemaal.’

Rik Nijland

(Foto: Perro de Jong)

‘Er zijn voldoende voor- én tegenstanders van rewilding, maar het ontbreekt aan solide studies die ingaan op de resultaten: wat gebeurt er precies als de natuur de ruimte krijgt?’, vertelt Liesbeth Bakker tijdens een telefonisch interview. In februari is zij benoemd tot buitengewoon hoogleraar Rewilding Ecology in Wageningen, maar haar oratie, haar mission statement, is al voor de tweede keer verzet vanwege corona . ‘Het wordt tijd voor wetenschappelijke feiten en cijfers’, vindt Bakker.

De term ‘rewilding’ is zo’n twintig jaar geleden komen overwaaien uit de VS, maar in Nederland hebben we er volgens haar al zeker veertig jaar ervaring mee. ‘De meest kernachtige definitie is: ruimte bieden aan natuurlijke processen, óók abiotische zoals overstromingen, waterpeilwisselingen of stuivend zand. Daarnaast is er de biotische kant, in het Engels aangeduid als trophic rewilding: het terugbrengen/herstel van belangrijke ontbrekende schakels in het voedselweb. In de VS zijn dat vaak de roofdieren, denk aan de succesvolle terugkeer van de wolf in Yellowstone, maar in Europa ligt de nadruk op grote herbivoren.’

Omdat de oeros en het wilde paard zijn uitgestorven, nemen Schotse hooglanders, Heck-runderen, taurossen of konikpaarden – en inmiddels ook wisenten – hun rol over. De basis daarvoor werd eind jaren zeventig gelegd als uitvloeisel van kritiek op de monotone productiebossen. Een van de eerste experimenten, dat nog altijd loopt, was de introductie van Schotse hooglanders op de Veluwezoom begin jaren tachtig. ‘En denk bijvoorbeeld aan het Plan Ooievaar’, aldus Bakker, ‘om in de uiterwaarden kleiwinning en natuurontwikkeling te combineren en zo de rivierdynamiek en het oeverlandschap te herstellen.’

Liesbeth Bakker (47) studeerde biologie in Groningen en promoveerde in 2003 in Wageningen op de invloed van runderen, konijnen en veldmuizen op de vegetatie van het Junner Koeland. Momenteel werkt ze als hoofdonderzoeker bij de afdeling Aquatische Ecologie van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW). Ze leidt een team van de Rijksuniversiteit Groningen, de Radboud Universiteit en het NIOO dat onderzoek doet naar de ontwikkeling van het voedselweb op en rond de Marker Wadden. In februari dit jaar werd Bakker benoemd tot buitengewoon hoogleraar Rewilding Ecology in Wageningen. Deze leerstoel (een dag in de week) wordt mogelijk gemaakt door het NIOO en Rewilding Europe, een organisatie die zich richt op grootschalige natuurontwikkeling in Europa.

Om oernatuur terug te krijgen?

‘Wat wij in gang zetten, wordt zeker geen oernatuur. De uitgangssituatie in het rivierengebied is nu eenmaal een landschap met dijken, stuwen, etc., dus door de mens gedomineerd. Dat is het uitgangspunt én dat bepaalt ook meteen het eindpunt. De natuur moet waar mogelijk de regie terugkrijgen, maar in Europa creëren we natuurlijk nooit meer ongerepte wildernis. Het gaat om een andere houding.

‘In het Nederlandse natuurbeleid overheerst van oudsher de gedachte dat de mens essentieel is als beheerder om de biodiversiteit op peil te houden. Maar die biodiversiteit was er natuurlijk allang voordat de mens zijn stempel drukte. De natuur kan ook nu nog heel goed voor zichzelf zorgen. Wat er ontbreekt, is dat die ruimte krijgt om zichzelf te besturen.’

Kan dat in een overvolle delta?

‘Neem het idee om in Nederland klimaatbossen aan te leggen. Een prachtig plan, maar de manier waarop dat gaat gebeuren, is tekenend. Wij bepalen welke boomsoorten we bij de locatie vinden passen en vervolgens planten we die aan. Dan denk ik: blijf ervan af; laat het gaan; laat het aan de natuur over. Dan duurt het misschien langer voordat je het gewenste bos hebt, maar je krijgt wel allerlei interessante tussenstadia met habitats waar veel soorten graag gebruik van maken. Dit is een gouden kans om Nederland wat natuurlijker te maken, en het kost ook nog eens niks.

‘Natuurlijk is schaal belangrijk. Hoe groter een gebied en hoe minder door de mens is vastgelegd, hoe gunstiger de uitgangssituatie. Een klein terrein heeft vaak onvoldoende heterogeniteit om veel biodiversiteit te herbergen, maar ook in Nederland zijn er wel degelijk mogelijkheden om natuurlijke processen in verschillende gradaties een kans te geven. En dat kan ook zonder runderen of paarden.

‘Momenteel is het Markermeer eigenlijk een badkuip met dijken eromheen; vissers klagen steen en been omdat de visstand is ingestort. Uit ons onderzoek op en om de Marker Wadden komt duidelijk naar voren hoe ongelooflijk belangrijk ondiepten en natte oeverzones zijn voor vogels en voor paaiende en jonge vis. Het terugbrengen van natuurlijke land-waterovergangen, zoals moerassige oevers en ondergelopen graslanden, is dan ook essentieel voor het functioneren van het meer. Dat beschouw ik net zo goed als rewilding. Hoe dat in de praktijk moet en welke randvoorwaarden er gelden, wordt één van de speerpunten in mijn onderzoek.’

Natuurbeheer is toch óók mensenwerk? De heide moet worden vrijgehouden, poelen uitgediept voor amfibieën? Kunnen wij niet veel beter zelf de natuur onderhouden?

'Natuurlijk, wij kunnen prachtige vegetaties in stand houden en het dieren naar de zin maken, maar die soorten hadden ook een plek in het landschap vóórdat we boompjes uittrokken of poelen uitdiepten. Heideplanten verdwijnen echt niet als de hei dichtgroeit: zaden van Calluna blijven meer dan honderd jaar levenskrachtig. In een gebied dat we overlaten aan de natuur steken ze op een gegeven moment weer de kop op, bijvoorbeeld als er een open plek ontstaat. Al zal dat niet zo massaal zijn als nu op een heideveld.'

Weg met het paarse heideveld?

'Dat vind ik ook prachtig om te zien, echt waar. Maar natuurbeheer is te veel gericht op het bewaren van de status quo: links ligt de hei, rechts staat het bos en dat moet zo blijven. Zo werkt de natuur niet, die is dynamisch. Er moet ruimte zijn voor verandering. Zeker in tijden van klimaatverandering dient de natuur de kans te krijgen zich aan te passen. Ons beheer is er te vaak op gericht om verandering tegen te gaan; deze zeldzame soort moet met minstens zoveel individuen op deze plek blijven staan, tot in lengte van jaren.
'Als herten de bosaanplant opeten of zwijnen maken er een rotzooi van, dan zijn er dús te veel herten en zwijnen en moeten die worden afgeschoten om het bos te beschermen. Aan de andere kant: we trekken boompjes uit op de hei om te voorkomen dat die dichtgroeit. Veel diersoorten zijn juist blij met een halfopen landschap met een afwisseling van bosschages en open terrein. Dat is een zeldzaamheid in onze statische natuur.
'In de Onlanden, een waterbergingsgebied van 2.500 ha onder Groningen met grote grazers, is op een hoger gedeelte weer zo'n halfopen terrein ontstaan. Daar broeden nu zo'n twintig paar paapjes.'

In de Oostvaardersplassen kregen we juist niet dat door Frans Vera beloofde afwisselende landschap, maar een grasvlakte.

'Dat komt door de hoge dichtheden grote grazers en gebrek aan abiotische variatie. De uitgangssituatie in het droge graslandgedeelte was zeer uniform. Bovendien is er een scheiding tussen het droge graasgedeelte en het moerasdeel. Daardoor is er

Liesbeth Bakker bij de Marker Wadden: 'Het terugbrengen van natuurlijke land-waterovergangen is essentieel voor het functioneren van het Markermeer. Dat beschouw ik ook als rewilding.' (Foto: Perro de Jong)

geen sprake van de invloed van waterpeildynamiek in het graslandgedeelte, wat voor meer variatie en tijdelijk onbegraasde gebieden zou zorgen.'

'Het biodiversiteitsprobleem is groot genoeg voor ons allemaal'

Je bent zelf vogelaar, was jij niet chagrijnig toen de vogelrijkdom verloederde?
'Nee, ik vind de grote kuddes runderen, paarden en herten spectaculair om te zien, met name hun gedrag. Misschien ben ik gewoon niet zo snel chagrijnig. Qua vogels heb ik me altijd meer op het moerasgedeelte van de Oostvaardersplassen gericht, waar de grote grazers niet kunnen komen, maar de grauwe ganzen wel – en die hebben daar veel riet weggegeten. Daar vindt nu een zogeheten moeras-reset plaats, een tijdelijke droogval van de helft van het moeras, om de rietgroei te stimuleren. De verwachting is dat dit een enorme boost aan de moerasvogels gaat geven, dus dat belooft wat voor de komende tijd. Wij doen daar onderzoek naar hoe je waterpeildynamiek kunt toepassen als dat van nature niet meer aanwezig is, en wat het oplevert aan natuurwaarden. Ook een vorm van rewilding in een door de mens gedomineerde omgeving.'

Geldt die eenvormigheid niet ook voor veel potentieel te verwilderen gebieden op voormalige landbouwgrond?
'Nee hoor, we hebben in Nederland weinig reliëf, maar ook in ogenschijnlijk uniforme gebieden zijn er veel gradiënten in bodem en waterpeil die ecologisch zeer relevant zijn. We mogen die uitgangssituatie ook best wat verbeteren. Ik kom geregeld in de Groene Jonker vlak bij de Nieuwkoopse Plassen, een voormalig landbouwgebied. Daar is klei weggegraven om nieuwe waterpartijen te maken. In combinatie met meer variatie in het waterpeil heeft dat een prachtig gebied opgeleverd met een rijkdom aan moerasvogels.'

Komen er meer van dat soort kansen voor rewilding?
'De landbouw is in de huidige vorm onrendabel. Ook neemt de noodzaak toe om het waterbeheer in Nederland op een andere leest te schoeien, gezien de grotere kans op overstromingen én droogte door klimaatverandering. Dus ik verwacht zeker kansen, waarbij winst geboekt kan worden, zowel voor de maatschappij als voor de natuur. Dat betekent overigens niet dat bijvoorbeeld soortbescherming overbodig wordt. Het biodiversiteitsprobleem is groot genoeg voor ons allemaal. Beheerders die in deze tijd van stikstofoverdaad zich het vuur uit de sloffen lopen om kwetsbare soorten te redden, dat zijn de superhelden van deze tijd.
'Ik hoop wel dat we in staat zijn om óók met een andere blik naar het stikstofprobleem te kijken. Een van de gevolgen is verzuring van de arme zandgronden op de Veluwe en daardoor een gebrek aan mineralen. Dé oplossing is uiteraard vermindering van de uitstoot, maar natuurlijke processen kúnnen ook een bijdrage leveren om de impact te verminderen.
'We vinden het nu normaal dat de Veluwe is drooggepompt voor de waterwinning. Als we dat aanpakken, ontstaat de mogelijkheid om mineralenrijk water zijn werk te laten doen. Ook door herten de kans te bieden te migreren naar de uiterwaarden, komt er een mineralenstroom naar de zandgronden op gang. Natuurlijk zet dat nu weinig zoden aan de dijk, maar alle beetjes helpen om de weerstand van de natuur tegen verstoringen te vergroten.'

Dat is nog ver weg. Wat is er al wel bereikt?
'De terugkeer van iconische soorten als de zeearend en de visarend bijvoorbeeld, maar het is lastig om een duidelijk antwoord te geven. Het merendeel van de rewilding literatuur bestaat uit opiniepapers; er zijn maar weinig studies die ingaan op de resultaten; wat gebeurt er nou als ik dat en dat doe?'

Maar over bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen of de Gelderse Poort is toch vast veel geschreven?
'In de internationale literatuur komen de Oostvaardersplassen zeker aan de orde, maar heel vaak door buitenlandse auteurs die de situatie niet altijd even goed kennen. Daar kun je wel over mopperen, maar je kunt ook zeggen: we hebben kennelijk in Nederland wat laten liggen. We lopen voorop met rewilding, er zijn ook heel veel monitoringsgegevens en data van begrazingexperimenten verstopt in rapporten of interne notities van beheerders. Ook in het kader van Ruimte voor de Rivier is veel informatie verzameld. Maar door de wetenschap is daar inhoudelijk weinig mee gedaan. Neemt de biodiversiteit toe of toch juist af? Daar hebben we nog weinig idee van, terwijl beheerders uit de praktijk dat natuurlijk wel weten. Ik wil stimuleren dat al die gegevens beter worden benut. Daarvoor moeten beheer en wetenschap de handen ineen slaan. Zodat we, ook internationaal, kunnen laten zien wat we in Nederland hebben bereikt.'

Moeten we tot die tijd geen pas op de plaats maken?
'Er zijn natuurlijk plekken waar de grote grazers korte metten maakten met de groeiplaats van een zeldzame plant. Ik propageer ook niet om een kudde Schotse hooglanders in te zetten in een blauwgrasland dat als een kleine parel in agrarisch gebied ligt, maar er zijn in Nederland heel veel gebieden die nu geen pareltjes zijn, daar valt sowieso winst te behalen. Rewilding zie ik als een andere benadering om ons gedegradeerde landschap mooier te maken.'

Is daar draagvlak voor? De afgelopen jaren eisten actievoerders dat de dieren in de Oostvaardersplassen zouden worden bijgevoerd.
'De Oostvaardersplassen vind ik niet hét schoolvoorbeeld van rewilding, het is een van de manieren waarop rewilding toegepast kan worden, in dit geval door grote grazers te introduceren en als mens verder zo min mogelijk in te grijpen. Op een handjevol wolven na leven er in Nederland geen predatoren die het gedrag van de dieren manipuleren en hun aantal reguleren. Er is dus sprake van een incompleet ecosysteem. Een andere manier om rewilding toe te passen, kan in zo'n geval kuddebeheer zijn, waarbij de mens de aantallen grote grazers bepaalt zolang er geen grote predatoren zijn, zoals langs de grote rivieren gebeurt. Met een heel ander landschap tot gevolg.
'Rewilding zie ik als stappenplan richting steeds wilder en natuurlijker. De vraag moet telkens zijn: welke stappen kan ik zetten en wat is haalbaar gezien de fysieke en maatschappelijke context? Als er geen draagvlak is om de grote grazers voor het oog van de natie te laten sterven, dan ligt daar nu de grens.'